

แนวทางยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอาเซียนในยุคต่อไป

โดย ดร.สุทัศน์ เศรษฐ์บุญสร้าง

ปัจจุบันนี้ ประชาคมอาเซียนได้เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการแล้ว ส่งผลให้บรรดาภาวะระเบียบเริ่มมีผลบังคับใช้ตามข้อตกลงที่เกี่ยวข้อง เพื่อผนึกรวมภาคส่วนต่างๆ ภายในภูมิภาคให้มุ่งหน้าสู่ความเป็นระบบเศรษฐกิจหนึ่งเดียว

ความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญนี้จะต้องประสบกับความท้าทายใหม่ๆ อย่างมากมาย โดยมีปัจจัยแวดล้อมหลายด้านที่ต้องจับตา เช่น วิกฤตเศรษฐกิจโลก ความพยายามฟื้นตัวของประเทศพัฒนาแล้ว และปัญหาความมั่นคงในด้านต่างๆ เช่น ความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน ขณะเดียวกันความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีบทบาทสำคัญในภาคธุรกิจและภาคสังคม ได้ทำให้ความมั่นคงของโลกไซเบอร์กลายเป็นมิติที่ต้องใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง

ในการนี้ บทบาทของภาคเอกชนจะต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นบทบาทนำในการระดมความร่วมมือทางเศรษฐกิจ

ขณะที่อาเซียนเร่งสร้างความก้าวหน้า ประเทศสมาชิกต่างต้องเผชิญกับปัจจัยแวดล้อมและความท้าทายทั้งระดับภูมิภาคและระดับโลก ซึ่งสมาชิกอาเซียนจะต้องทำความเข้าใจเพื่อกำหนดท่าทีและแนวทางการรับมือ โดยมีมิติที่ต้องจับตา ดังนี้

ความเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างเศรษฐกิจโลก: สืบเนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งร้ายแรงในสหรัฐอเมริกาและยุโรป ได้แก่ วิกฤตสินเชื่อต่อคุณภาพ(วิกฤตแฮมเบอร์เกอร์) และวิกฤตหนี้สาธารณะ (วิกฤตยูโรโซน) สัดส่วนของจีดีพีในกลุ่มอาเซียน+6 ต่อจีดีพีโลก จึงเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ จากระดับ 27% ในปี 2000 เป็น 31% ในปี 2015 (กลุ่ม +6 ได้แก่ ออสเตรเลีย จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และนิวซีแลนด์) ทั้งนี้ เป็นรายงานโดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ณ เดือนตุลาคม 2015 ซึ่งให้ประมาณการว่าสัดส่วนดังกล่าวจะยิ่งทวีขึ้น โดยจะทะยานขึ้นเป็น 34% ในปี 2020 ภายใต้แนวโน้มที่สหรัฐฯ และยุโรปจะเร่งฟื้นตัวด้วยการส่งเสริมตลาดภายใน ขณะที่กลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้จะให้ความสำคัญแก่ตลาดนอกสหรัฐฯ-ยุโรปมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งที่ผ่านมา ก็ได้ขยายเข้าสู่ตลาดใหม่ๆ ในเอเชียอย่างมากมายแล้ว ดังนั้น การค้าและการลงทุนแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันภายในทวีปเอเชียจะมีอัตราขยายตัวสูงชันมาก จากเมื่อช่วงทศวรรษที่แล้ว

การเคลื่อนย้ายประชากร: ใน 5 ปีข้างหน้า ครึ่งหนึ่งของยอดการขยายตัวของประชากรโลกจะมาจากทวีปเอเชีย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากภูมิภาคเอเชียใต้ ซึ่งจะหมายถึงกำลังแรงงานและการบริโภค ในเวลาเดียวกัน โครงสร้างประชากรยังอยู่ในแนวโน้มที่จะเคลื่อนย้ายเข้าสู่พื้นที่ตัวเมือง ทำให้อัตราโตของเมืองพุ่งสูงขึ้น โดยจะขยายตัวในทิศทางที่สอดคล้องกับการสร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคมขนส่ง ทั้งนี้ การเคลื่อนย้ายประชากรจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของเอเชีย คือ การเติบโตอย่างรวดเร็วในส่วนของผู้มีรายได้ระดับปานกลาง ซึ่งจะเป็นตลาดสำคัญของโลกในยุคต่อไป ดังนั้น การบริหารจัดการของภาครัฐจะต้องดีพอ มิเช่นนั้น ปัญหาการเคลื่อนย้ายประชากรอย่างผิดกฎหมายจะลุกลาม

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี: เทคโนโลยีใหม่ๆ ที่รอเวลาเปิดตัวเข้ามาทำการตลาดในวงกว้างนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยจะเน้นตอบสนองอุปสงค์ของผู้บริโภคกลุ่มใหม่ๆ พร้อมกับจะส่งผลให้เกิดการปฏิวัติรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างใหญ่หลวง ตั้งแต่ด้านธุรกิจ การเมืองการปกครอง ไปถึงด้านสังคม ทั้งนี้ เทคโนโลยีที่ต้องจับตาได้แก่ ดิจิตอลเทคโนโลยี ไบโอเทคโนโลยี และนาโนเทคโนโลยี ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มขีดความสามารถของผู้ประกอบการด้านผลิตภัณฑ์การเกษตรและอาหาร

ความขาดแคลนด้านทรัพยากรธรรมชาติ: แม้ภูมิภาคอาเซียนเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์คุณภาพสูง แต่อาเซียนก็ประสบปัญหาอุปสงค์ล้นเกินอุปทานในระดับที่รุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ แนวทางแก้ปัญหา คือ การปรับเปลี่ยนวิธีบริหารจัดการที่จะทำให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันจำกัดนี้ ได้อย่างทรงประสิทธิภาพและคุ้มค่ามากที่สุด

ในการนี้ อาเซียนจะต้องพิจารณาแนวทางการตอบรับและตอบโต้กับความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายต่างๆ ดังนี้

- การบริหารความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจซึ่งมีผลประโยชน์ขัดแย้งกันและแข่งขันกันสร้างอิทธิพลเหนืออาเซียน โดยจะต้องสามารถรักษาความเป็นแกนกลางได้อย่างยั่งยืน
- การกำหนดจุดยืนในเส้นทางการค้าสายใหม่ที่เชื่อมโยงเอเชียเหนือมาสู่ภูมิภาคอื่นๆ ของเอเชียรวมทั้งเอเชียใต้ และตะวันออกกลาง โดยจะต้องเจรจาต่อรองในฐานะกลุ่มอาเซียน มากกว่าจะเจรจาแบบรายประเทศที่จะมีพลังการต่อรองที่ไม่มากพอ
- การใช้ประโยชน์จากการเคลื่อนย้ายประชากรข้ามพรมแดนอย่างเสรี พร้อมกับบริหารจัดการระบบที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อป้องกันปัญหา เช่น การค้ามนุษย์ การละเมิดสิทธิมนุษยชน

- การดูแลปัจจัยที่ส่งเสริมเสถียรภาพภายในภูมิภาค เช่น เสถียรภาพด้านอาหาร เสถียรภาพด้านพลังงาน เสถียรภาพด้านการเงิน และเสถียรภาพด้านศักยภาพในการเชื่อมโยงภายในอาเซียนและเชื่อมโยงอาเซียนสู่ภายนอก ทั้งเส้นทางอากาศ เส้นทางรถยนต์ เส้นทางเดินเรือ และเส้นทางสัญญาณของโลกรวมอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ภาครัฐมักจะเป็นผู้ควบคุมและดำเนินการ อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการโดยภาครัฐในช่วงที่ผ่านมา แสดงให้เห็นความอ่อนด้อยด้านประสิทธิภาพ ภาครัฐจึงควรลดบทบาทไว้เฉพาะในด้านการกำหนดนโยบาย และให้ภาคเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ
- การกระจายโอกาสที่ประชาชนจะได้ใช้และได้รับประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีขั้นสูงที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ ตลอดเวลา

ในอันที่จะกำหนดอนาคตของประชาคมอาเซียนในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั่วโลก อาเซียนควรขับเคลื่อนทิศทางด้านเศรษฐกิจอย่างจริงจัง ดังนี้

การตั้งเป้าหมายยาวให้อาเซียนเป็นกลุ่มเศรษฐกิจชั้นนำของโลก เช่น การตั้งเป้าหมายให้ประชากรอาเซียนมีรายได้เฉลี่ยที่ 8,000 ดอลลาร์ต่อหัว ภายในปี 2025

การร่วมมือกันขับเคลื่อนให้ภูมิภาคอาเซียนเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ในอุตสาหกรรมสำคัญของโลก โดยทำงานกับภาคธุรกิจในการใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบด้านทรัพยากรธรรมชาติที่อาเซียนมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ และความได้เปรียบด้านที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ เพื่อกำหนดทิศทางของอุตสาหกรรมที่จะนำประโยชน์สูงสุดสู่ประชาชน

การเสริมสร้างความแข็งแกร่งเพื่อเตรียมพร้อมต่อสู้กับความเสี่ยง โดยขยายความร่วมมือสร้างเสถียรภาพด้านอาหารภายในกลุ่มอาเซียน+3 สร้างเสถียรภาพของระบบการเงินของภูมิภาค สร้างระบบการผลิตไฟฟ้าในอาเซียนโดยเชื่อมโยงสายส่งที่เอื้อแก่การเติบโตของตลาดซื้อขายไฟในอาเซียน

การพัฒนากรอบโครงสร้างพื้นฐานร่วมกัน เช่น สร้างระบบ บรอดแบนด์ซูเปอร์ไฮเวย์ของอาเซียน และสร้างเขตเศรษฐกิจร่วมบริเวณจุดผ่านแดนสำคัญ ตลอดจนเร่งรัดให้ ASEAN Single Window สำเร็จโดยเร็ว

การส่งเสริมสนับสนุนให้อาเซียนยึดมั่นในกฎระเบียบตามที่ได้ลงนามผูกพันไว้ และใช้กลไกการระงับข้อพิพาท (ASEAN Dispute Settlement Mechanisms - ADSM) ตามมาตรฐานนานาชาติ

การส่งเสริมให้อาเซียนเป็นภูมิภาคแห่งนวัตกรรม ผ่านการสร้างระบบจูงใจให้เกิดความพยายามสร้างนวัตกรรมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีระหว่างประเทศ เพื่อจะได้เสนอขายในตลาดอันกว้างใหญ่ของอาเซียน เช่น โปรแกรมนักวิทยาศาสตร์อาเซียน โดยให้ใบอนุญาตทำงานพิเศษหรือวีซ่าพิเศษ หรือให้สิทธิพิเศษทางภาษีแก่นักวิทยาศาสตร์ที่เข้าร่วมโปรแกรม โดยต้องเป็นรายที่ได้รับการรับรองเท่านั้น

ในการนี้ ปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จในการพัฒนาประชาคมอาเซียนที่ต้องคำนึงถึงอย่างยิ่งคือการส่งเสริมให้ภาคเอกชนเป็นผู้นำในการสร้างความเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ นักธุรกิจและประชาชนในอาเซียนควรร่วมมือกันเพื่อแข่งขัน/ต่อรองกับบริษัทจากภายนอกอาเซียน การมุ่งแข่งขันกันเองภายในกลุ่มอาเซียนและการสร้างความได้เปรียบแบบที่ดั่งพันธมิตรจากภายนอกมาช่วย จะทำให้อาเซียนอ่อนแอ

นอกจากนั้น ควรมีการจัดตั้งสถาบันวิจัยยุทธศาสตร์ของกลุ่มอาเซียนเองเพื่อศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์และจัดทำข้อเสนอแนะทางนโยบายป้องกันแกชาติสมาชิก แทนการใช้รายงานจากสถาบันอื่น เช่น ธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) สถาบันวิจัยด้านเศรษฐกิจระหว่างอาเซียนและเอเชียตะวันออก (ERIA) องค์การการค้าโลก (WTO) ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) องค์การอาหารและเกษตร (FAO) องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ฯลฯ เพราะในการจัดทำรายงานต่างๆ หน่วยงานเหล่านี้จะตอบสนองวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์เฉพาะพิเศษของหน่วยงาน

สำหรับบทบาทประเทศไทย ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับชาติสมาชิกอาเซียนต่างๆ เป็นจำนวนมาก ไทยจะต้องสืบเนื่องบทบาทในฐานะตัวกลางสนับสนุนความเชื่อมโยงภายในอาเซียนเพื่อยกระดับให้อาเซียนเป็นระบบเศรษฐกิจที่พัฒนาแล้ว

ในการนี้ มีข้อเสนอแนะสำหรับประเทศไทย ดังนี้

1. กำหนดลำดับความสำคัญของอุตสาหกรรมหลักที่จะให้การส่งเสริมสนับสนุน โดยจัดแบ่งกลุ่มอุตสาหกรรมเป็น 3 กลุ่ม
 - กลุ่มส่งเสริมเสถียรภาพของอาเซียน:- อุตสาหกรรมอาหารและเกษตร อุตสาหกรรมพลังงาน อุตสาหกรรมการเงิน อุตสาหกรรมด้านคมนาคมและขนส่ง และอุตสาหกรรมโลจิสติกส์
 - กลุ่มที่ไทยมีความเข้มแข็ง:- อุตสาหกรรมท่องเที่ยว อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ อุตสาหกรรมคมนาคมขนส่ง อุตสาหกรรมชิ้นส่วนยานยนต์ อุตสาหกรรมบริการทางการแพทย์ อุตสาหกรรมบริการทางการศึกษา
 - กลุ่มที่ต้องได้รับการช่วยเหลือฟื้นฟู หลังสูญเสียความได้เปรียบ:- อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ย้ายศูนย์ไปสู่ประเทศที่ศักยภาพเพียงพอ และมีแรงงานมากกว่าและค่าแรงถูกกว่า เช่น เวียดนาม ในการนี้ รัฐบาลต้องจัดทำยุทธศาสตร์เพื่อการปรับตัว (Exit Strategy) ให้แก่ผู้ประกอบการ

2. ตั้งบรรดแบนด์ซูเปอร์ไฮเวย์ของอาเซียน – ในขณะที่การสื่อสารมีแนวโน้มจะขยายตัวในระดับสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการสนับสนุนธุรกรรมการค้า การเชื่อมโยงด้วยบรรดแบนด์จะเป็นแกนกลางใหม่ของโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อสาร ในวันนี้ ไทยมีข้อได้เปรียบสำคัญ ได้แก่ ทำเลทางภูมิศาสตร์ซึ่งไทยได้อยู่ในกรอบการพัฒนาเส้นทางการค้าใหม่ และการมีตลาดภายในที่เติบโตอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีตลาดอาเซียน+6 ที่กว้างใหญ่ ดังนั้น ไทยควรช่วยยกระดับมาตรฐานและระดับการบริการด้านโครงข่ายบรรดแบนด์ของหลายประเทศในอาเซียนและเอเชียใต้ เพื่อเชื่อมโยงไปยังจีน โดยเปิดโอกาสให้ประเทศต่างๆ เป็นเจ้าของร่วม และให้ภาคเอกชนศักยภาพสูงเป็นแกนนำดำเนินการ

3. จัดตั้งสถาบันยุทธศาสตร์อาเซียนและศูนย์ความร่วมมือเพื่อเชื่อมโยงอาเซียนขึ้นในประเทศไทย – ภายใต้งานคิดว่าอาเซียนควรมีสถาบันวิจัยยุทธศาสตร์ของกลุ่มอาเซียนเองนั้น ไทยควรเสนอตัวเป็นเจ้าภาพ และเชิญนักวิจัยจากประเทศสมาชิกเข้าประจำในสถาบัน ซึ่งจะส่งผลดีในการยกระดับมาตรฐานทางวิชาการของไทย

ในเวลาเดียวกัน ในเมื่อไทยได้ทำหน้าที่ผลักดันความเชื่อมโยงภายในอาเซียนอย่างต่อเนื่อง ไทยควรยกระดับบทบาทนี้โดยจัดตั้งศูนย์ความร่วมมือเพื่อเชื่อมโยงอาเซียนขึ้นในไทย โดยที่ไทยควรทำหน้าที่ประสานงานกับแหล่งทุนสำคัญต่างๆ เช่น ธนาคารเพื่อการลงทุนโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (AIIB) และธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB)

สรุปสาระสำคัญโดย

นางรัศมี หาญวจนวงศ์

ฝ่ายความร่วมมือระหว่างประเทศ

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.)